

Kankinimo, nežmoniško ir žeminančio elgesio draudimas

2009–2010 metais Lietuvoje ne sykį pažeistas kankinimo, nežmoniško ir žeminančio elgesio draudimas labai įvairiose visuomenės gyvenimo srityse. Lietuvos valstybės institucijos neįvykdė savo pozityvios pareigos atlikti išsamų ikiteisminį tyrimą dėl galimo VSD pareigūnų piktnaudžiavimo bei galimo asmens/asmenų kalinimo vykdančiant CŽV Slaptųjų sulaikymų ir ypatingųjų perdavimų programą Lietuvoje; užfiksuotas didžiausias per pastaruosius metus įkalinėtų asmenų skaičius, tačiau vis dar neišvystyta probacijos sistema; išliko laisvės apribojimo vietų perpildymas ir orumą žeminančios laikymo sąlygos, dėl to EŽTT nagrinėjamos bylos prieš Lietuvą; padaugėjo įtarimų dėl žiauraus smurto prieš suimtuosius ir nuteistuosius, pasitaikė smurtinių tardymo metodų taikymo atvejų. Augo prekybos žmonėmis mastai, padaugėjo parduodamų nepilnamečių, išsilavinusių aukų bei asmenų, parduodamų priverstiniam darbui; efektyvios ir prieinamos prekybos žmonėmis aukų apsaugos trūkumas ir toliau kliudo sėkmingam šių bylų tyrimui. Lietuvoje smurtas prieš moteris yra paplitęs labiau nei kitose Europos Sąjungos valstybėse, o valstybės politika šioje srityje – neveiksminga; likęs galioti privataus kaltinimo tvarkos institutas atsakomybę dėl problemos sprendimo užkrauna aukai; iš-

likusi nuostata, kad auka ir agresorius vienodai atsakingi už smurtą. Pagal sveikatos apsaugos kokybę Lietuva užima vieną iš paskutinių vietų Europoje; užfiksuoti sunkiomis ligomis sergančiųjų teisių pažeidimai, pasmerkę šiuos žmones kančioms.

Lietuvos dalyvavimas Slaptųjų sulaikymų ir ypatingųjų perdavimų programoje

2009 m. Lietuva buvo įvardinta kaip trečioji Europos valstybė, kurioje Jungtinių Amerikos Valstijų Centrinės žvalgybos valdybos (toliau – CŽV) vykdytos Slaptųjų sulaikymų ir ypatingųjų perdavimų programos (toliau – Programos) metu galėjo būti įsteigtas slaptas kalėjimas įtariamiesiems dėl teroristinių išpuolių neteisėtai laikyti ir tardyti.¹ Programos vykdymo metu Azijos, Amerikos ir Europos valstybėse įkurtuose slaptuosiuose kalėjimuose nelaisvėje buvo laikomi ir kankinami terorizmu įtariamai grupuotės „Al Qaeda“ nariai.²

Slaptasis sulaikymas reiškia, kad asmuo yra valstybės ar asmenų, veikiančių valstybės vardu, laikomas *incommunicado*, t.y. neleidžiant jam susisiekti su išoriniu pasauliu, slepiant ar neigiant jo sulaikymą, buvimo vietą ir likimą nuo jo šeimos, ir nesuteikiant galimybių naudotis procesinėmis priemonėmis ginant savo teises. Ypatingasis perdavimas yra sulaikyto asmens perdavimas iš vienos valstybės į kitą

nesilaikant perduodančioje, perimančioje ar tarpinėje valstybėje įtvirtintų privalomų procesinių veiksmų sulaikymo teisėtumui įvertinti. Slaptas sulaikymas savaime yra vertinamas kaip kankinimas arba žiaurus elgesys tiek tiesioginių aukų, tiek jų šeimų narių atžvilgiu.

JAV Prezidento Baracko Obamos nurodymu paviėšintoje atmintinėje buvo detalai aprašyta CŽV slaptuose įkalinimo centruose taikyta tardymo metodų programa. Vadovaujantis šia programa, buvo, *inter alia*, leidžiama: imituoti kalinių skandinimą, smūgiuoti per veidą ir pilvą, išrengti asmenį nuogai ir palikti stovėti kameroje 40 laipsnių šalčio temperatūroje, iki vienuolikos dienų laikyti kalinį stovėjimo pozicijoje, neleidžiant jam užmigti.³ Šis ir panašūs tardymo metodai prilygsta tardomų asmenų kankinimui arba žiauriam, žeminančiam elgesiui su jais.

2010 m. pradžioje LR Seimo Nacionalinio saugumo ir gynybos (toliau – NSG) komitetas po atlikto tyrimo patvirtino,⁴ kad Valstybės saugumo departamentas dalyvavo Programoje. Lietuvoje buvo sudarytos sąlygos slapta laikyti kalinius. Seimo komitetas nenustatė, kad įtariamieji buvo atvežti į Lietuvą ir čia laikomi, tačiau buvo konstatuota, kad su CŽV sulaikytų asmenų pervežimu oficialiuose tyrimuose siejami orlaiviai ne kartą kirto Lietuvos oro erdvę, kelis kartus nusileido.

2009 m. gruodžio 11 d. Žmogaus teisių stebėjimo institutas pateikė LR Generaliniam Prokurorui prašymą pradėti ikiteisminį tyrimą dėl galimų LR BK straipsnių pažeidimų sudarant galimybes į Lietuvos Respublikos teritoriją įvežti ir įkalinti CŽV sulaikytus asmenis.⁵ Atsakyme nurodyta, kad procesinis sprendimas bus priimtas gavus ir įvertinus NSG komiteto atlikto tyrimo medžiagą ir išvadą.

Tokia Generalinės prokuratūros pozicija sukėlė susirūpinimą dėl galimos prokuratūros savarankiškumo stokos. Nepriklausomai nuo kitų valdžios institucijų veiksmų arba neveikimo vykdamas savo konstitucinę funkciją, tyrimą dėl galimos nusikalstamos veiklos turėjo inicijuoti būtent Prokuratūra, ypač kai yra įtarimų dėl galimų nusikaltimų Lietuvos Respublikos valdymo tvarkai ir tarptautinės teisės draudžiamo elgesio su žmonėmis pažeidimų. Tolesni įvykiai įtarimus dėl Prokuratūros savarankiškumo stokos sustiprino.

Vadovaujantis Seimo NSG komiteto rekomendacijomis, 2010 m. pradžioje LR Generalinė prokuratūra pradėjo tyrimą pagal Baudžiamojo kodekso 228 straipsnį, t.y. dėl valstybės tarnautojų galimo piktnaudžiavimo. Po metų, nenustačius buvusių VSD pareigūnų nusikalstamo piktnaudžiavimo, tyrimas buvo nutrauktas.⁶

Iš nutarimo nutraukti ikiteisminį tyrimą akivaizdu, kad ikiteisminio tyrimo

ribos buvo identiškios parlamentiniam tyrimui. Į prašymus praplėsti tyrimo ribas, apimant kitas galimai padarytas nusikalstamas veikas, ir ištirti pasirodžiusią informaciją apie galimai Lietuvoje slaptai kalintą ir kankintą palestinietį Abu Zubaydah, nebuvo atsižvelgta. Tai leidžia teigti, kad tyrimas buvo paviršutiniškas ir neefektyvus.

Pagal tarptautinius teisinius išpareigojimus, kilus pagrįstiems įtarimams dėl rimtų žmogaus teisių pažeidimų, siekiant nustatyti kaltus asmenis ir atlyginti žalą pažeidimų aukoms, kompetingos Lietuvos valstybės institucijos turi pozityvią pareigą atlikti išsamų ikiteisminį tyrimą. Ši procesinė pareiga lieka neįvykdyta.

Laisvės apribojimo vietų perpildymas ir orumą žeminančios laikymo sąlygos

2009–2010 m. represyvėjanti baudimo politika lėmė ženkliai padidėjusį nuteistų asmenų skaičių.⁷ Aptariamuoju laikotarpiu užfiksuotas didžiausias įkalinėtų asmenų skaičius nuo 2002 m. – 260 įkalinėtųjų 100 tūkst. gyventojų.⁸ Nors registruoto nusikalstamumo lygis yra žemesnis nei daugelyje Europos valstybių, pagal įkalinėtų asmenų skaičių Lietuva tolsta nuo europietiško standartų.

Laisvės atėmimo vietų perpildymas lemia, kad tiek nuteisti, tiek suimti, bet dar nepripažinti padariusiais nusikalti-

mą asmenys yra laikomi žmogaus teisių standartų neatitinkančiomis sąlygomis,⁹ palaužiančiomis suimtuosius psichologiškai.¹⁰ Kamerose trūksta oro,¹¹ suimtiesiems stinga privatumo (net naudojantis sanitariniais įrengimais), stokojama veiklos už kameros ribų.¹² Į šią problemą jau ne kartą dėmesį yra atkreipę *Europos komiteto prieš kankinimą ar kitokį žiaurų, nežmonišką ar žeminančių elgesį ar baudimą* atstovai¹³ ir Lietuvos Seimo kontrolieriai.¹⁴

Laisvės atėmimo vietų perpildymo problema sąlygoja narkotikų plitimą.¹⁵ Teigiama, kad narkotikus vartoja 20–50 proc. nuteistųjų.¹⁶ Daugelis jų pripažįsta, kad įsigyti narkotinių medžiagų yra gana paprasta.¹⁷ Dalis vartojančiųjų yra užsikrėtę ŽIV. Trūksta pagalbos, informacijos ir gydymo į laisvę išėjusiems ŽIV nešiotojams, taip didėja pavojus užsikrėsti visuomenės nariams.¹⁸

2009–2010 m. Lietuvos įkalinimo įstaigose ir toliau klestėjo kastų sistema.¹⁹ Aukščiausiai kasti priklausantiems nuteistiesiems faktiškai negalioja formalūs administracijos nurodymai. Žemiausios kastos atstovams tenka juodžiausi darbai – šiukšlių nešimas, kermo, tualetų tvarkymas, provokuojami ar verčiami kitų kalinių jie padaro daugiausiai drausmės pažeidimų.²⁰

Aptariamuoju laikotarpiu užfiksuotos nuteistųjų orumą žeminančios praktikos.

Alytaus pataisos namuose nuteistieji paskelbė bado akciją, protestuodami prieš kūno ertmių apžiūrą, jiems atliekamą po ilgalaikių pasimatymų su artimaisiais.²¹ Kai kuriose laisvės apribojimo įstaigose trumpalaikiai pasimatymai su giminaičiais vykdavo už stiklinių pertvarų,²² buvo taikomos griežčiausios nuobaudos net už lengviausius ar tik tariamus pažeidimus,²³ nebuvo sudarytos sąlygos apskūsti sprendimų dėl nuobaudų skyrimo.²⁴

Oficialiais duomenimis, 2009 m. Lietuvos laisvės atėmimo vietose nusižudė 13 kalinių.²⁵ Tai yra didžiausias nusižudžiusių kalinių skaičius per pastaruosius 6 metus. Pataisos namų taisyklės reikalauja nuteistųjų savęs nežaloti, o už administracijos reikalavimų nevykdymą numato baudžiamojo poveikio priemones, pavyzdžiui, uždarymą į bados izoliatorių. Savęs žalojimo veiksmai dažnai atspindi psichines, psichologines problemas, yra savijudybės grėsmės rodiklis, taigi šie klausimai turėtų būti sprendžiami pasitelkiant gydomojo, o ne baudžiamojo poveikio priemones.

2010 m. Europos žmogaus teisių teismas Lietuvos Vyriausybei perdavė tris bylas, susijusias su įvairaus pobūdžio skundais dėl laikymo sąlygų suėmimo ir laisvės atėmimo vietose. Pareiškėjai skundžiasi sąlygomis Lukiškių tardymo izoliatoriuje-kalėjime, pažeista teise į privatumą ir neužtikrinta saviraiškos laisve. Ankstesniais metais trijose

bylose Europos žmogaus teisių teisme prieš Lietuvą jau buvo konstatuoti kankinimo, nežmoniško, žeminančio elgesio ir baudimo draudimo pažeidimai.²⁶

Lietuvos Respublikos Vyriausybė ir kompetentingos valstybės institucijos jau daugiau nei 10 metų vykdo įvairias laisvės atėmimo vietų renovavimo ir įkalinimo sąlygų humanizavimo programas. *Įkalinimo įstaigų renovavimo ir įkalinimo sąlygų humanizavimo 2004–2009 programa*²⁷ nebuvo įgyvendinta dėl lėšų stygiaus.²⁸ 2009 m. pabaigoje Vyriausybė patvirtino *Laisvės atėmimo vietų modernizavimo strategiją* (2009–2017 metams),²⁹ kurios metu planuojama padidinti suimtųjų laikymo vietų skaičių tardymo izoliatoriuose, sudaryti saugias sąlygas vykdyti suėmimą ir laisvės atėmimo bausmę, pereiti nuo nuteistųjų apgyvendinimo bendrabučio tipo patalpose prie apgyvendinimo kamerose, racionaliau išdėstyti laisvės atėmimo vietas bei diegti modernias laisvės atėmimo vietų apsaugos sistemas. Svarbu užtikrinti, kad *Strategijos* įgyvendinimui būtų skirtas adekvatus finansavimas bei kontroliuojamas jos vykdymas.

Prie laisvės apribojimo vietų perpildymo ir su tuo susijusių problemų išsprendimo galėtų prisidėti veiksminga probacijos sistema, tačiau Lietuvoje ji nėra išvystyta. Probacija – tai baudžiamosios atsakomybės realizavimo (bausmės vykdymo atidėjimo, lygtinio

atleidimo nuo laisvės atėmimo bausmės prieš terminą ir lygtinio paleidimo iš pataisos įstaigų) forma, taikoma nusikaltimą padariusiam asmeniui kaip alternatyva paskirtai laisvės atėmimo bausmei atlikti.

Pastaraisiais metais 30–50 proc. visų įkalinimų asmenų atlieka visą teismo paskirtą bausmę, kiti lygtinai paleidžiami iš laisvės atėmimo vietų. Kiti atleidimo nuo bausmės institutai, iskaitant lygtinį atleidimą nuo laisvės atėmimo bausmės prieš terminą ir neatliktos laisvės atėmimo bausmės dalies pakeitimą švelnesne bausme, taikomi itin retai.³⁰ Be to, Lietuvoje lygtinio paleidimo sistemoje aptinkama korupcinio pobūdžio nuostatai,³¹ pasitaiko lygtinio paleidimo bylų perdavimo teismui vilkinimo atvejų.³²

2010 m. Teisingumo ministerija parengė teisės aktų projektų paketą, kuriuo siekiama sukurti veiksmingą probacijos sistemą, orientuotą į asmenų pakartotinio nusikalstamo elgesio rizikos valdymą.³³ Tai, iš esmės, teigiamas žingsnis, tačiau laisvės atėmimo vietose esančių asmenų skaičių siekiama sumažinti įvedant elektroninę nusikaltėlių stebėjimą. Lietuvoje veikiančios pataisų inspekcijos abejoja reformos veiksmingumu ir išlaidų/naudos santykiu.³⁴ Kelia abejonių ir toks teisės į privataus gyvenimo gerbimą apribojimo teisėtumas.

Teigiamai vertintina šiuo metu įgyvendinama *Kriminalinės subkultūros apriaiškų laisvės atėmimo vietose prevencijos programa*,³⁵ tačiau tenka konstatuoti, kad tai tik pirmas žingsnis įkalinimo sistemos pertvarkos iš izoliuojančios į resocializuojančią link.

Per pastaruosius metus padaugėjo įtarimų dėl žiauraus smurto prieš suimtuosius ir nuteistuosius,³⁶ pasitaikė smurtinių tardymo metodų taikymo atvejų,³⁷ o tokius atvejus prokuratūra tiria nenoriai ir vangiai.³⁸

Įkalinimo sistemos valdymo problemos

Pastaraisiais metais išryškėjo įkalinimo sistemos valdymo problemos. Įkalinimo įstaigas gaubiantis uždarumas sudaro sąlygas piktnaudžiavimams tarnybine padėtimi.³⁹ Gausu įtarimų dėl neskaidraus aukštų pareigų skyrimo,⁴⁰ dėl neskaidraus ir neefektyvaus lėšų bei turto panaudojimo.⁴¹

Skiriamų šiai sistemai lėšų sumažinimas apsunkino galimybes dirbti efektyviai.⁴² Tiesioginių resocializacijos darbų atliekantys būrių viršininkai perkrauti darbu, jų skaičius įkalinimo įstaigose yra per mažas.⁴³ Pavyzdžiui, Alytaus pataisos namuose vienam būrio viršininkui tenka dirbti su 55–56 nuteistaisiais.⁴⁴

Pastebėtinai ir įkalinimo įstaigų administracijų ironiškas požiūris į kalinius, atviras jų niekinimas,⁴⁵ priekaištai, kad nuteistieji rašo per daug skundų,⁴⁶ įkalinimo sistemos vadovybės nuogaštavimai, kad „rūpintis nuteistaisiais verčia Europos Sąjunga“.⁴⁷

Nedidėja nuteistųjų užimtumas – tik mažiau nei 20 proc. nuteistųjų dirba gamybinį darbą. Yra vykdoma nemažai ES struktūrinių fondų remiamų projektų, tačiau dažniausiai tai yra vienkartinio pobūdžio priemonės, nesukuriantys nuolat veikiančios sistemos.⁴⁸

Prekyba žmonėmis

Ekonominė krizė ir augantis nedarbo lygis šalyje prisidėjo prie prekybos žmonėmis mastų augimo.⁴⁹ Pasikeitė ir kokybiniai prekybos žmonėmis rodikliai – padaugėjo asmenų, parduodamų priverstiniam darbui, padidėjo nepilnamečių bei išsilavinusių aukų skaičiai.⁵⁰ Nors tarptautinių organizacijų ekspertai dar 2009 m. paragino valstybes atkreipti dėmesį į šią problematiką bei skirti jai daugiau dėmesio, policijos pareigūnai teigė Lietuvoje pasaulinių tendencijų nepastebėję,⁵¹ o politinės valdžios atstovų dėmesys problemai liko fragmentiškas. Ilgai rengtai valstybinei *Prekybos žmonėmis prevencijos ir kontrolės 2009–2012 metų programai*⁵² įgyvendinti buvo paskirta pernelyg mažai lėšų ir dauguma *Programos 2009–2010 m. planuotų priemonių* liko neįgyvendintos.⁵³

Remiantis oficialia statistika, 2009 m. nuo prekybos žmonėmis galėjo nukentėti 57 asmenys, nukentėjusiais buvo pripažinti 20 asmenų, iš kurių 6 – nepilnamečiai.⁵⁴ Registruota statistika neatkleidžia realaus problemos masto. Apie dingusius vaikus teisėsaugos institucijoms dažnai vengia pranešti finansavimo prarasti nenorinčios globos įstaigos bei asocialios šeimos.⁵⁵ Valstybės statistika neatitinka užsienio šalyse pradėtų ir baigtų tyrimų dėl Lietuvos gyventojų išnaudojimų. Prekyba žmonėmis ne visada kerta valstybių sienas, Lietuvoje klestėjo ir vietinė prekyba. Suviliotos pažadais užsidirbti jaunos moterys buvo įkalbamos teikti sekso paslaugas.⁵⁶

LR BK apibrėžia prekybą žmonėmis siaurai. Lietuvoje, priešingai negu daugumoje Europos Sąjungos šalių, asmenys, kurie buvo išvežti su tikslu versti juos vogti ar daryti kitas nusikalstamas veikas, nėra traktuojami kaip prekybos žmonėmis aukos.⁵⁷

Ekspertai pabrėžia, kad atsakomybę už prekybą žmonėmis numatančios baudžiamosios normos yra pernelyg kazuistiškos. Išvardijama daugybė veikų ir jų padarymo būdų, bet neatsižvelgta į tai, kad sparčiai kintant socialinėms, ekonominėms ir kitoms gyvenimo sąlygoms, gali atsirasti ne vienas naujas veikos padarymo būdas ar forma.⁵⁸ Įstatymų leidėjas turėtų atsakyti baigtinio veikų sąrašo prekybos žmonėmis normų sudėtyse.

Ikiteisminiai tyrimai prekybos žmonėmis bylose pasižymi itin ilga trukme, dėl to aukos patiria antrinę viktimizaciją, neretai ir pakartotinį smurtą bei grasinimus iš savo skriaudėjų. Lietuvos *Caritas* duomenimis, prekybos žmonėmis aukos neretai lieka neapsaugotos nuo jas pardavusių nusikaltėlių bei jų bendrininkų. Ilgai tyriant bylas, išsigandusios aukos keičia parodymus, prašo nutraukti tyrimus. Tyrėjai nevengia demonstruoti savo negatyvaus nusistatymo aukų atžvilgiu. Efektyvios ir prieinamos apsaugos trūkumas yra viena pagrindinių kliūčių sėkmingam ikiteisminio tyrimo procesui ir bylos nagrinėjimui teisme.

Smurtas artimoje aplinkoje

Smurtas artimoje aplinkoje pasireiškia įvairiomis formomis – fizine, psichologine, emocine, seksualine bei ekonomine prievarta. Pastaroji ypatingai dažnai naudojama ekonomiškai stipresnių partnerių ir pasireiškia vienvaldišku šeimos biudžeto kontroliavimu, draudimu dirbti, pinigų atėmimu.

2010 m. atlikta „Eurobarometro“ apklausa atskleidė, kad Lietuvoje smurtas prieš moteris yra paplitęs labiau nei kitose Europos Sąjungos valstybėse. Daugiau nei pusė apklaustųjų nurodė, kad pažįsta bent vieną moterį, tapusią smurto namuose auka, bei bent vieną asmenį, kuris yra panaudojęs bet kokios rūšies smurtą prieš moterį.⁵⁹ Policijos departamento prie

VRM duomenimis 2009 m. kas penktas iškvietimas į šeimyninius konfliktus buvo dėl smurto naudojimo prieš moteris, viso buvo užregistruoti 8245 policijos iškvietimai dėl smurto prieš moteris.⁶⁰ Smurto šeimose atvejų tyrimai parodė, kad visuomenėje tebevyrauja nuostata, jog smurtas šeimoje yra asmeninis smurtautojo ir aukos reikalas.⁶¹

Nepaisant Jungtinių Tautų Komiteto dėl moterų diskriminacijos panaikinimo susirūpinimo dėl didelių smurto šeimoje mastų Lietuvoje ir raginimų neatidėliotinai imtis būtinų teisinių ir kitokių priemonių, padedančių kovoti su visomis smurto prieš moteris formomis,⁶² aptariamam laikotarpiu ši problema nebuvo kompleksiskai sprendžiama.

Nemaža dalis 2007–2009 m. vykdytos *Valstybinės smurto prieš moteris mažinimo strategijos*⁶³ ir 2009 m. patvirtinto *Valstybinės smurto prieš moteris mažinimo strategijos įgyvendinimo priemonių 2010–2012 metų plano*⁶⁴ uždavinių buvo akivaizdžiai neveiksmingi,⁶⁵ o planuotos priemonės įgyvendinamos nenuosekliai.⁶⁶ 2009 m. pradžioje pradėto veikti informacinio pobūdžio interneto svetainė *bukstipri.lt*,⁶⁷ tačiau tais pačiais metais dėl lėšų stokos darbą nutraukė psichologinės pagalbos telefonu linija, kuria pagalbą šeiminių smurto aukoms teikė Vilniaus moterų namų specialistai.⁶⁸

2009–2010 m., kaip ir ankstesniu laikotarpiu, nebuvo atlikta išsamių tyrimų, iš kurių būtų galima spręsti apie smurto prieš vyrus šeimoje paplitimą. 2009 m. buvo užfiksuoti 64 atvejai, kai vyrai nukentėjo nuo sutuoktinės ar sugyventinės (-io) smurto apraiškų.⁶⁹ Visgi manytina, kad šie skaičiai neatspindi tikrovės, daugelis smurto atvejų lieka paslėpti stereotipų apie vyriškumą,⁷⁰ bei nepakankamai išplėtotą specialios psichologinės pagalbos nukentėjusiems vyrams sistema.

2010 m. pirmą kartą buvo bandoma įstatyminiu lygmeniu užtikrinti smurtą patiriančių asmenų saugumą privačioje erdvėje. Siekiant šio tikslo, tarpžinybinė, Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos vadovaujama darbo grupė parengė *Apsaugos nuo smurto privačioje erdvėje įstatymo projektą*,⁷¹ kuris po Lietuvos Vyriausybės pritarimo buvo pateiktas svarstyti Seime. Šis projektas buvo įvertintas kaip palankesnis smurtautojui nei smurtą patyrusiam asmeniui,⁷² todėl nepasiekus svarstymų Seime, buvo imtasi iniciatyvos jį tobulinti.⁷³

Smurtas privačioje erdvėje *Projekte* yra vertinamas ne kaip šiurkštus pagrindinių žmogaus teisių ir laisvių pažeidimas,⁷⁴ bet kaip reiškinys, „dėl žalos visuomenei priskiriamas prie visuomeninę reikšmę turinčių veikų“. Teikiant projektą likęs galioti privataus kaltinimo tvarkos institutas atsakomybę dėl problemos sprendimo užkrauna au-

kai, o siūlymas įteisinti mediaciją ir nustatyti smurtautojo ir nukentėjusio asmens teises, pareigas ir atsakomybę už pareigų nesilaikymą preziumuoja, kad auka ir agresorius vienodai atsakingi už smurtą ir turi vienodas galimybes derėtis.⁷⁵ Įstatymo projektas mėgina apibrėžti prevenciją, apsaugą ir pagalbą apimančius teisinius mechanizmus, tačiau nenumato adekvačių ir atgrasančių poveikio priemonių.

Projektu nėra siekiama kurti veiksmingų teisinių mechanizmų smurtui pašalinti, bet pagrindinis tikslas yra formuluojamas kaip siekis „skatinti (...) problemas spręsti nekonfliktiniu būdu“.⁷⁶ Ši nuostata atspindi plačiai paplitusius stereotipus – kad aukos pačios, bent iš dalies, kaltos dėl smurto, kad jos pačios pasirinko gyventi su smurtautoju, kad joms patinka lytinis priekabiavimas – kurie pateisina smurtinę aplinką, įtvirtina smurtautojų nebaužiamumą, skatina aukų izoliaciją ir apsunkina kaltinimą.⁷⁷

Smurtas šeimoje yra sisteminio pobūdžio problema, reikalaujanti koordinuotų ir kompleksiško sprendimų. Visų pirma, tinkamai turi būti sutvarkyta teisinė apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje bazė. Siekiant užtikrinti poveikio priemonių veiksmingumą, būtina atsakyti privataus kaltinimo tvarkos ir smurto šeimoje atvejais ikiteisminį tyrimą vykdyti bendra tvarka, diegti efektyvius nukentėjusių asmenų apsaugos mechanizmus (smurtautojo

iškeldinimą, draudimą prisiartinti prie nukentėjusio asmens), numatyti pagalbos smurto aukoms sistemą (sukurti specializuotų pagalbos centrų sistemą, išplėtoti nukentėjusiųjų nuo smurto artimoje aplinkoje laikinų apgyvendinimo vietų tinklą), stiprinti nevyriausybinės organizacijas, teikiančias teises, psichologines, socialines ir kitokias paslaugas nukentėjusiesiems. Atitinkamų sričių specialistų – socialinių darbuotojų, teisėsaugos institucijų pareigūnų, vaiko teisių apsaugos tarnybų – švietimas ir tarpusavio bendradarbiavimo stiprinimas yra būtinos priemonės siekiant ilgalaikių ir efektyvių rezultatų.

Probleminiai sveikatos apsaugos politikos aspektai

2010 m. sudarytame sveikatos apsaugos kokybės indekse „Euro-Canada Health Consumer Index 2010“ Lietuva užėmė 31-ą vietą iš vertintų 34-ių valstybių.⁷⁸ Kokybės indekse šalies farmacijos ir inovacijų prieinamumo politika buvo vertinama pagal tai, kokią vaistų dalį kompensuoja valstybė bei kokios yra pacientų galimybės gauti inovatyvius vaistus. Lietuvos politika visose šios kategorijos pozicijose buvo įvertinta kaip „prasta“.⁷⁹

Lietuva per metus vaistams išleidžia daugiau nei pusantro milijardo litų, tačiau pacientui paliekama menka pasirinkimo teisė, kokius vaistus įsigyti.⁸⁰ Gyventojų asmeninės išlaidos vaistams

per pastaruosius kelerius metus išaugo iki 30 proc. namų ūkio išlaidų.⁸¹

2009 m. viduryje Sveikatos apsaugos ministerija pradėjo įgyvendinti *Vaistų prieinamumo gerinimo ir kainų mažinimo planą*.⁸² Vaistų prieinamumo gerinimas, inter alia, reiškia, kad turi būti siekiama įdiegti pažangiausius gydymo metodus, inovacijas. Kuriant planą buvo žadama, kad atsiras atskira biudžeto eilutė naujiems vaistams, tačiau vėliau ši plano dalis buvo ignoruojama ir inovacijų prieinamumo būtinumas nebėra akcentuojamas.⁸³

Antroji plano dalis numato kainų mažinimo politikos įgyvendinimą, tačiau nekompensuojamų vaistų kainos daugumoje vaistinių padidėjo. Farmacininkams mažinant kompensuojamų vaistų kainas, valstybė mažino valstybės kompensuojamą bazinę vaistų kainos dalį, tad žmonėms tenkanti priemoka už likusią nekompensuojamą vaistų dalį padidėjo.⁸⁴ Valstybinė vaistų kontrolės komisija 30-tyje iš 36 tikrintų vaistinių nustatė mažmeninių prekybos antkainių taikymo pažeidimus.⁸⁵ Etiškų farmacijos kompanijų asociacija teigė, kad ši vaistų kompensavimo ir įsigijimo tvarka blogina vaistų prieinamumą pacientams.⁸⁶

Nauja vaistų įsigijimo tvarka sukėlė sumaištį pacientų, medikų bei vaistininkų tarpe.⁸⁷ Nuo šiol gydytojai, skirdami ligoniams vaistus, receptuose pri-

valo nurodyti ne konkretaus gamintojo prekinį, o tik bendrinį preparato pavadinimą.⁸⁸ Tuo siekiama paskatinti vaistų gamintojų konkurenciją, mažinti galimą medikų finansinį suinteresuotumą bei suteikti pacientams platesnį vaistų pasirinkimą. Vaistinėse veikiantys kompiuteriniai monitoriai turi padėti pacientams pasirinkti reikiamą vaistą, tačiau informacijos gausa ir kompiuterinių įgūdžių stoka dar labiau sumažina galimybes nusipirkti tinkamą preparatą.⁸⁹

Pastebimi tam tikra liga sergančių pacientų teisių ribojimo atvejai. Sergantiesiems išsėtine skleroze, kurių Lietuvoje yra apie tris tūkstančius, modernūs vaistai nėra kompensuojami.⁹⁰ Išigaliojus naujam kompensuojamų vaistų kainynui kelis kartus padidės Parkinsono liga sergančiųjų gydymas.⁹¹ Kaulų ir raumenų ligų, kurios paveikė tūkstančius dirbančių žmonių, gydymą valstybė kompensuoja tik jauniems pacientams arba ūmioje ligos stadijoje.⁹² Vaistai lėtinei mieloleukemijai gydyti yra kompensuojami trečdaliui pacientų.⁹³ Tokie vaistai išsivysčiusiose pasaulio šalyse skiriami kiekvienam sergančiajam šia liga, nes jie gali visiškai sustabdyti ir kontroliuoti ligą, išvengiama varginančios chemoterapijos ar kaulų čiulpų persodinimo operacijos.⁹⁴

2010 m. iš sanatorijos „Draugystė“ buvo išprašyta sunkia liga – cistine fibroze – serganti pacientė, nes sanatorija iš Valstybinės ligonių kasos nega-

vo kompensacijos už vaistus šios pacientės gydymui. Lietuvoje cistinės fibrozės gydymas yra kompensuojamas tik iki 18 metų. Seimo kontrolierius rekomendavo inicijuoti teisinės bazės keitimą, kad ir pilnamečiams pacientams būtų užtikrintas gydymas kompensuojamais vaistais, tačiau Sveikatos ministerija į šią rekomendaciją neatsižvelgė.⁹⁵

Lietuvoje modernų vaistą vėžio metastazėms gydyti gauna 40 pacientų per mėnesį, nors metastaziniams kaulų pažeidimais serga 300–500 pacientų.⁹⁶ Dauguma žmonių nėra pajėgūs apmokėti visos ar dalies medicininių preparatų kainos, todėl yra pasmerkti kančiai.

Pastaruoju metu išryškėjo vaistų prieinamumo problema pacientui patekus į liginę. Stacionarios gydymo paslaugos nėra pilnai kompensuojamos iš Privalomojo sveikatos draudimo fondo,⁹⁷ dėl to pacientams prieš operaciją ar tam tikrą procedūrą reikia nusipirkti kai kuriuos vaistus ir medicinos priemones patiems, jiems gali būti neprieinamas ir gyvybiškai svarbus kraujo perpylimas.⁹⁸

¹ Matthew Cole. „Pareigūnai: Lietuva įkūrė slaptus CŽV kalėjimus“, *Abcnews.go.com*, 2009-08-20, <http://abcnews.go.com/Blotter/story?id=8373807>

² Europos Tarybos Parlamentinė Asamblėja. „Galimi slapti sulaikymai ir neteisėti tarpvalsty-

biniai kalinių gabenimai Europos Tarybos valstybėse narėse“ (anglų k.), P. 18–21, 2006-06-12, <http://assembly.coe.int/Documents/WorkingDocs/doc06/edoc10957.pdf>

³ Mark Mazzetti. „Tardymo nurodymai atskleidžia žiaurias CŽV priemones“ (anglų k.), *Nytimes.com*, 2009-04-16, http://www.nytimes.com/2009/04/17/us/politics/17detain.html?_r=

⁴ Lietuvos Respublikos Seimo nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Seimo Nacionalinio saugumo ir gynybos komiteto atlikto parlamentinio tyrimo dėl galimo Jungtinių Amerikos Valstijų Centinės žvalgybos valdybos sulaikytų asmenų pervežimo ir kalinimo Lietuvos Respublikos teritorijoje išvados“, Nr. XI-659, 2010-01-10, http://www3.lrs.lt/pls/inter/w5_show?p_r=7391&p_d=99682&p_k=1

⁵ „ŽTSI ragina Generalinį prokurorą pradėti ikiteisminį tyrimą“, *Hrmi.lt*, 2010-01-12, <http://www.hrmi.lt/naujiena/10/>

⁶ „Prokurorai nutraukė tyrimą dėl CŽV kalėjimo“, *Delfi.lt*, 2011-01-14, <http://www.delfi.lt/news/daily/lithuania/prokurorai-nutrauke-ikiteismini-tyrima-del-czv-kalejimo.d?id=40827219>;

⁷ Ieva Urbonaitė. „Kalėjimuose gyvena daugiau žmonių nei Pasvalyje“, *Delfi.lt*, 2010-05-02, <http://www.delfi.lt/news/daily/lithuania/kalejimuose-gyvena-daugiau-zmoniu-nei-pasvalyje.d?id=31759433>

⁸ Kalėjimų departamento ir jam pavaldžių įstaigų bei valstybės įmonių 2009 metų veiklos pagrindiniai statistiniai duomenys, P. 8, http://www.kalejimudepartamentas.lt/?item=vkl_at_mt&lang=1

⁹ „Seimo kontrolierė A. Radzevičiūtė: Lietuvos kalėjimai perpildyti“, *15min.lt*, 2009-02-09, <http://www.15min.lt/naujiena/aktualu/lietuva/seimo-kontroliere-a.radzeviciute-lietuvos->

[kalejimai-perpildyti-56-27443](http://www.15min.lt/naujiena/aktualu/lietuva/seimo-kontroliere-a.radzeviciute-lietuvos-kalejimai-perpildyti-56-27443); Dainius Sinkevičius. „Už išgyvenimus mažoje kameroje kalinys iš valstybės gaus 1 tūkst. Lt“, *Delfi.lt*, 2011-01-06, <http://verslas.delfi.lt/law/uz-isygvenimus-mazoje-kameroje-kalinys-is-valstybes-gaus-1-tukst-lt.d?id=40490093>

¹⁰ Lina Vyšniauskienė. „Kalėjimai braška per siūles“, *Lietuvos žinios*, 2010-07-01, http://www.lzinios.lt/lt/2010-07-01/tyrimas_2/kalejimai_braska_per_siules.html

¹¹ Dainius Sinkevičius. „Kalinys iš valstybės gaus 1000 Lt, nes kalėjo per mažoje kameroje“, *Delfi.lt*, 2010-09-01, <http://verslas.delfi.lt/law/kalinys-is-valstybes-gaus-1000-lt-nes-kalejo-per-mazoje-kameroje.d?id=36061513>

¹² „Tardymo izoliatoriai plyšta nuo kardomųjų“, *Vė.lt*, 2009-02-11, <http://www.ve.lt/naujienos/kriminalai/tardymo-izoliatoriai-plysta-nuo-kardomuju/>

¹³ Europos komiteto prieš kankinimą ar kitokį žiaurų, nežmonišką ar žeminantį elgesį ar baudimą vizito ataskaita Lietuvos Respublikos Vyriausybei (anglų k.), CPT/Inf (2009) 22, <http://www.cpt.coe.int/documents/ltu/2009-22-inf-eng.pdf>

¹⁴ Lietuvos Respublikos Seimo kontrolierių 2010 metų veiklos ataskaita, P. 54–55, <http://www.lrski.lt/files/373.pdf>; Lietuvos Respublikos Seimo kontrolierių 2010 metų veiklos ataskaita, P. 30–31, 34 <http://www.lrski.lt/files/402.pdf>

¹⁵ „Narkotikų problemą įkalinimo įstaigose išspręstų naujos modernios patalpos“, *Veidas.lt*, 2010-08-18, <http://www.veidas.lt/aktualijos/lietuva/narkotiku-problema-ikalinimo-istaigose-issprestau-naujos-modernios-patalpos>

¹⁶ Genovaitė Privedienė. „Grįžusiems iš įkalinimo vietų trūksta orientyrų“, *Vakarų ekspresas*, 2009-06-04, <http://www.ve.lt/naujienos/>

lietuva/lietuvos-naujienos/grizusiems-is-ikalini-mo-vietu-truksta-orientyru/;

¹⁷ Inga Kontrimavičiūtė. „Už grotų – narkomanės rojus“, *Delfi.lt*, 2010-12-22, <http://www.delfi.lt/news/daily/crime/uz-grotu-narkomanes-rojus.d?id=39967493>

¹⁸ Genovatė Privedienė. „Grįžusiems iš įkalinimo vietų trūksta orientyrų“, *Vė.lt*, 2009-06-04, [http://www.ve.lt/naujienos/lietuva/lietuvos-naujienos/grizusiems-is-ikalini-mo-vietu-truksta-orientyru/;](http://www.ve.lt/naujienos/lietuva/lietuvos-naujienos/grizusiems-is-ikalini-mo-vietu-truksta-orientyru/)

¹⁹ Savaitės interviu. Raimondas Jančiauskas: „Visuomenę reikia pratinti prie kitokios kriminalinės bausmės sampratos“, *Bernardinai.lt*, 2009-12-21, <http://www.bernardinai.lt/straipsnis/2009-12-21-pokalbis-su-raimundu-janciausku-visuomene-reikia-pratinti-prie-kitokios-kriminalines-bausmes-sampratos/37257>; Indrė Vainalavičiūtė. „Gyvenimo pamokos kalėjime: nuo cigarečių iki bėgimo takelio (I dalis)“, *Alfa.lt*, 2010-06-19, http://www.alfa.lt/straipsnis/10371877/?Gyvenimo.pamokos.kalejime..nuo.cigareciu.iki.begimo.takelio..I.dalis.=2010-06-19_16-11;Absoliuta.Andzelika.Lukaitė.„Marijampolės.pataisos.namų.realybė.kalinių.lūpomis“, *Bernardinai.lt*, 2010-08-25, <http://www.bernardinai.lt/straipsnis/2010-08-25-absoliuta-andzelika-lukaite-marijampoles-pataisos-namu-realybe-kaliniu-lupomis/49407>

²⁰ „Kalintys Kauno „bachūrai“ nenori dirbti ir paskelbė tariamą bado streiką“, *Delfi.lt*, 2010-03-15, <http://www.delfi.lt/news/daily/crime/article.php?id=30026895>; Dainius Genys. „Kalėjimai: saldus visuomenės kerštas nusikalteliams“, *Bernardinai.lt*, 2010-04-11, <http://www.bernardinai.lt/straipsnis/2010-04-11-dainius-genys-kalejimai-saldus-visuomenes-kers-tas-nusikalteliams/43222>

²¹ Genovaitė Rafanavičienė. „Alytaus pataisos namuose dalis nuteistųjų paskelbė bado akciją“, *Lietuvos rytas*, 2009-07-10, <http://www.aly-tausgidas.lt/lt/naujienos/alytus/alytaus-pataisos-namuose-dalis-nuteistuju-paskelbe-bado-akcija/>

[tausgidas.lt/lt/naujienos/alytus/alytaus-pataisos-namuose-dalis-nuteistuju-paskelbe-bado-akcija/](http://www.aly-tausgidas.lt/lt/naujienos/alytus/alytaus-pataisos-namuose-dalis-nuteistuju-paskelbe-bado-akcija/)

²² „Bado akciją surengusių nuteistųjų reikalavimai yra neteisėti, teigia Kalėjų departamentas“, *Vė.lt*, 2010-03-16, <http://www.ve.lt/naujienos/kriminalai/bado-akcija-surengusiu-nuteistuju-reikalavimai-yra-neteiseti-teigia-kalejimu-departamentas/>

²³ Dainius Sinkevičius. „Kalinį uždarė į karcerį, nes jis nesutiko nusiskusti visą gyvenimą augintos barzdos“, *Delfi.lt*, 2009-01-11, <http://verslas.delfi.lt/law/kalini-uzdare-i-karceri-nes-jis-nesutiko-nusiskusti-visa-gyvenima-augintos-barzdos.d?id=20021625>

²⁴ Lietuvos Respublikos Seimo kontrolierių 2009 metų veiklos ataskaita, P. 59, <http://www.lrski.lt/files/373.pdf>

²⁵ Kalėjų departamento ir jam pavaldžių įstaigų bei valstybės įmonių 2009 metų veiklos pagrindiniai statistiniai duomenys, P. 22, http://www.kalejimudepartamentas.lt/?item=vkl_at_mt&lang=1; Ainis Gurevičius. „Marijampolės pataisos namuose – du lavonai“, *Delfi.lt*, 2010-11-29, <http://www.delfi.lt/news/daily/crime/marijampoles-pataisos-namuose-du-lavonai.d?id=39115973>

²⁶ Vyriausybės atstovo Europos Žmogaus Teisių Teisme 2010 metų veiklos ataskaita, P. 17, http://www.tm.lt/dok/atask/LRV%20Atstoves%20EZTT%20Ataskaita_2010.pdf

²⁷ Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas „Dėl įkalinimo įstaigų renovavimo ir įkalinimo sąlygų humanizavimo 2004–2009 metų programos patvirtinimo“, Nr. 619, *Žin.* 2004, Nr. 85-3081

²⁸ Seimo kontrolierius: Albina Radzevičiūtė. „Pažyma dėl savo iniciatyva pradėto tyrimo dėl galimų žmogaus teisių pažeidimų neužtikrinant Lietuvos higienos normų atitinkančių laikymo

salygų Lukiškių tardymo izoliatoriuje-kalėjime bei Šiaulių ir Kauno tardymo izoliatoriuose“, Nr. 4D-2008/2-1277, 2009-01-30, <http://www.lrski.lt/index.php?p=0&l=LT&n=62&pazyma=3463>

²⁹ Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas „Dėl laisvės atėmimo vietų modernizavimo strategijos ir jos įgyvendinimo priemonių 2009–2017 metų plano patvirtinimo“, Nr. 1248, Žin. 2009, Nr. 121-5216; Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas „Dėl Kalėjimo departamentui prie Teisingumo ministerijos pavaldžių įstaigų plėtros strategijos ir jos įgyvendinimo priemonių 2008–2033 metų plano patvirtinimo“, Nr. 288, Žin. 2008, Nr. 40-1469

³⁰ Gintautas Sakalauskas. Lygtinio paleidimo sistema ir korupcijos rizika. Teisės instituto atlikto tyrimo ataskaita, 2010, P. 24, <http://www.teise.org/docs/empty/lygtinio%20paleidimo.pdf>

³¹ *Ibid.*, P. 23–25

³² *Supra* note 22, P. 55–56

³³ Probacijos įstatymo projekto aiškinamasis raštas, XIP-1892, 2010-04-07, http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=368962

³⁴ „Svarbiau už kalinius nieko nėra“, *Balsas.lt*, 2010-10-08, <http://www.balsas.lt/naujiena/505533/svarbiau-uzkalinius->

³⁵ Žmogaus teisių stebėjimo institutas. „Žmogaus teisių įgyvendinimas Lietuvoje 2007–2008: Apžvalga“, P. 82

³⁶ Gintaras Šiuparys. „Iš tardymo izoliatoriaus – į reanimacijos palatą“, *Lrytas.lt*, 2009-08-04, http://m.lrytas.lt/?data=20090804&id=akt04_a2090804&view=2; Aušra Pilaitienė. „Kaliny atspėjo – į namus jis grįžo karste“, *Lrytas.lt*, 2010-01-30, http://m.lrytas.lt/?data=20100130&id=akt30_a3100130&view=2;

„Piliečio Karolio L., šiuo metu suimto ir laikomo Lukiškių TI-K Atviras laiškas“, *Kaliny.com*, 2010-02-23, <http://www.kaliny.com/karolio.html>

³⁷ Rimantas Varanauskas. „Žvilgsnis iš vidaus: VSD pūva“, *Alfa.lt*, 2011-01-10, http://www.alfa.lt/straipsnis/10435901/?Zvilgsnis.is.vidaus..VSD.puva=2011-01-10_16-15

³⁸ „Taip ir nepaaiškės, ar pareigūnai mušė E. Kusaitę“, *Valstietis.lt*, 2010-12-22, <http://www.valstietis.lt/Pradzia/Naujienos/Kriminalai/Taip-ir-nepaaiskes-ar-pareigunai-muse-E.Kusaite>

³⁹ „Vilniaus pataisos namuose – piktnaudžiavimo padėtimi skandalas“, *Kaunodiena.lt*, 2009-08-27, <http://kauno.diena.lt/naujienos/kriminalai/vilniaus-pataisos-namuose-piktnaudziavimo-padetimi-skandalas-235527>; Aušra Pilaitienė. „Kaliny atspėjo – į namus jis grįžo karste“, *Lrytas.lt*, 2010-01-30, http://m.lrytas.lt/?data=20100130&id=akt30_a3100130&view=2; „Pravieniškųjų pataisos namų vadovo R. Kalendros ir G. Petriko veiksmus tiria Generalinė prokuratūra“, *Lrytas.lt*, 2011-01-06, <http://m.lrytas.lt/-12943157941293020609-pravieni%C5%A1ki%C5%B3-pataisos-nam%C5%B3-vadovo-r-kalendros-ir-g-petriko-veiksmus-tiria-generalin%C4%97-prokurat%C5%ABra.htm>

⁴⁰ Tomas Grigalevičius. „Karjerų vingiai pataisos namuose“, *15min*, 2010-11-05, www.15min.lt/pdf/15min_Vilnius_2010.11.05.pdf

⁴¹ „Aiškinsis, kaip išleisti pinigai kalėjimo ligoninei“, *Delfi.lt*, 2010-07-20, <http://www.delfi.lt/news/daily/lithuania/aiskinsis-kaip-isleisti-pinigai-kalejimo-ligoninei.d?id=34652497>; „Teisingumo ministerija revizuos kalėjimų sistemos autoparką“, *Delfi.lt*, 2010-10-05, <http://verslas.delfi.lt/automoto/teisingumo-ministerija-revizuos-kalejimu-sistemos-auto-parka.d?id=37218795>

⁴² Manvydas Vitkūnas. „Krizė jaučiama ir už groto“, *Valstiečių laikraštis, Delfi.lt*, 2009-07-22, <http://www.valstietis.lt/Pradzia/Naujienos/Kriminalai/Krize-jaučiama-ir-uz-grotu>

⁴³ Jonas Malaškevičius. „Turime saugoti kiekvieną žmogų“, *Bernardinai.lt*, 2010-06-09, <http://www.skuskbanka.com/index.php?/spauda-apie-bankus/jonas-malakeviius-turime-saugoti-kiekvien-mog-bernardinait.html>

⁴⁴ Lietuvos Respublikos Seimo kontrolierių 2009 metų veiklos ataskaita, <http://www.lrski.lt/files/373.pdf>

⁴⁵ Aurelija Žutautienė. „Kaliniai: Duokit lašišos ir neliskit į išeinamas angas!“, *Balsas.lt*, 2009-08-30, [http://www.delfi.lt/news/daily/lithuania/nuteistieji-pasildyto-maisto-nevalgo.d?id=26034291](http://www.balsas.lt/naujiena/306832/kaliniai-duokit-lasisos-ir-neliskit-i-iseinamas-angas; Kazys Kazakevičius. „Nuteistieji pašildyto maisto nevalgo“, <i>Delfi.lt</i>, 2009-11-24, <a href=)

⁴⁶ Rita Gečiūnienė. „Kaliniai skundžiasi ir dėl per siūrios silkės“, *Alfa.lt*, 2010-03-08, http://www.alfa.lt/straipsnis/10319949/?Kaliniai.skundziasi.ir.del.pernelyg.surios.silkes=2010-03-08_18-59

⁴⁷ Aurelija Jaruševičiūtė. „Lygtinis paleidimas – tik galvos skausmas“, *Balsas.lt*, 2009-09-08, <http://www.balsas.lt/naujiena/308249/lygtinis-paleidimas-tik-galvos-skausmas>

⁴⁸ Kalėjimų departamentas. Dar vienas naujų galimybių kelias nuteistiesiems, *Teisingumas.lt*, 2009-09-28, <http://www.teisingumas.lt/naujienos/aktualijos/dar-vienas-nauju-galimybiu-kelias-nuteistiesiems>

⁴⁹ Audrius Bareišis. „Kai parama tolygi prostitucijai“, *Delfi.lt*, 2009-09-26, <http://www.delfi.lt/news/daily/crime/article.php?id=24242523>

⁵⁰ „Prekyba žmonėmis iš Lietuvos auga“ (anglų k.), *Baltictimes.com*, 2009-03-23, <http://www.baltictimes.com/news/articles/22571/>

⁵¹ „Krizė gali padidinti prekybos žmonėmis mastus“, *Balsas.lt*, 2009-08-30, <http://www.balsas.lt/naujiena/306825/krize-gali-padidinti-prekybos-zmonemis-mastus>

⁵² Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas Nr. 1104 „Dėl Prekybos žmonėmis prevencijos ir kontrolės 2009–2012 metų programos patvirtinimo“, *Žin.*, 2009, Nr. 112-4761

⁵³ Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerija. „Informacija apie prekybos žmonėmis prevencijos ir kontrolės 2009–2012 metų programos įgyvendinimo priemonių plano, patvirtinto Vyriausybės 2009 m. rugsėjo 9 d. nutarimu Nr. 1104, vykdymą 2010 metais“, http://www.vrm.lt/fileadmin/Padaliniu_failai/Viesojo_saugumo_dep/Prekyba_zmonemis/PZ_premoniu_vykdymas_2010.pdf

⁵⁴ Policijos departamentas prie Vidaus reikalų ministerijos. „Stiprinama kova su tarptautiniu organizuotu nusikalstamumu, susijusiu su prekyba žmonėmis“, *Policija.lt*, 2010-10-04, <http://www.policija.lt/index.php?id=10595>

⁵⁵ „Lietuvoje dingusių vaikų gerokai daugiau, negu rodo oficialūs skaičiai“, *Bernardinai.lt*, 2010-05-26, <http://www.bernardinai.lt/straipsnis/2010-05-26-lietuvoje-dingusiu-vaiku-gerokai-daugiau-nei-rodo-oficialus-skaiciai/45422>

⁵⁶ Rugilė Gaidukaitė. „Lietuva nesugeba suskaičiuoti parduodamų vaikų?“, *Alfa.lt*, 2010-05-26, http://www.alfa.lt/straipsnis/10360068/?Lietuva.nesugeba.suskaiciuoti.parduodamu.vaiku.=2010-05-26_11-23

⁵⁷ Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 147 str.

⁵⁸ Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerija. Ataskaita „Prekyba žmonėmis: situacija Lietuvoje 2009 m.“, 2009, http://www.vrm.lt/fileadmin/Padaliniu_failai/Viesojo_saugumo_dep/naujas/Prekyba_zmonemis_-_situacija_Lietuvoje_2009.pdf

⁵⁹ BNS. „Lietuvoje smurtas prieš moteris yra paplitęs labiau nei kitur ES“, *Delfi.lt*, 2010-09-23, <http://www.delfi.lt/archive/article.php?id=36828765>

⁶⁰ Būk stipri. Duomenys apie pranešimus dėl konfliktų ir smurto šeimoje 2007–2009 metais, *bukstipri.lt*, <http://www.bukstipri.lt/lt/statistika>

⁶¹ Liepa Pečeliūnaitė. „Smurtas šeimoje – privatus reikalas?“, *Alfa.lt*, 2009-08-26, <http://www.alfa.lt/straipsnis/10287747>

⁶² Jungtinių Tautų Komiteto dėl moterų diskriminacijos panaikinimo baigiamosios pastabos (anglų k.), 2008-07-18, CEDAW/C/LTU/CO/4, punktas 74 ir 75, <http://www.2ohchr.org/english/bodies/cedaw/docs/co/CEDAW-C-LTU-CO-4.pdf>

⁶³ Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas Nr. 1330 „Dėl valstybinės smurto prieš moteris mažinimo strategijos ir jos įgyvendinimo priemonių 2007–2009 metų plano patvirtinimo“, *Žin.*, 2006, Nr. 144-5474

⁶⁴ Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas Nr. 853 „Dėl Valstybinės smurto prieš moteris mažinimo strategijos įgyvendinimo priemonių 2010–2012 metų plano patvirtinimo“, *Žin.* 2009, Nr. 101-4216

⁶⁵ Pavyzdžiui, Valstybinės smurto prieš moteris mažinimo strategijos įgyvendinimo priemonių 2010–2012 metų plane nėra keliamas uždavinys kurti apsaugos nuo smurto prieš moteris šeimoje teisinę bazę ir apsiribojama tikslu analizuoti smurto prieš moteris šeimoje būklę, nenumatant jokių poveikio priemonių.

⁶⁶ Pavyzdžiui, Valstybinėje smurto prieš moteris mažinimo strategijoje 2007–2009 metams buvo numatyta „nustatyti teisėjų specializaciją šeimos byloms nagrinėti“, „stiprinti smurto šeimoje aukų apsaugą“, „išanalizuoti galimybę atsisakyti privataus kaltinimo instituto praktikos, esant smurto šeimoje faktui“, tačiau nepasiekta jokių konkrečių rezultatų.

⁶⁷ „Interneto svetainė – smurtui prieš moteris šeimoje mažinti“, *Infolex.lt*, 2009-02-02, http://www.infolex.lt/portal/start_visuom.asp?act=news&Tema=44&str=27414

⁶⁸ „Mama Rock’n’roll: ar vyro talžoma moteris gali būti laiminga?“, *Balsas.lt*, 2010-05-20, <http://www.balsas.lt/naujiena/390656/mama-rocknroll-ar-vyro-talzoma-moteris-gali-buti-laiminga>

⁶⁹ Statistikos departamento informacija. Asmenys, nukentėję nuo šeimos narių ir artimų giminaičių, <http://www.stat.gov.lt/lt/pages/view/?id=2218&PHPSESSID=d161676f54520c5556d28bdf82f1068f>

⁷⁰ Agnė Didžbalytė. „Moterų smurtą patyrusių vyrų patirties analizė“, Bakalauro baigiamasis darbas, Vytauto Didžiojo universitetas, 2008, Kaunas. P. 3

⁷¹ Apsaugos nuo smurto privačioje erdvėje įstatymo projektas, Nr. XIP-2325, 2010-07-23, http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=378717&p_query=&p_tr2=

⁷² M. Jankauskaitė. „Apsauga nuo smurto: Lietuva išradinėja dviratį“, *Delfi.lt*, 2010-06-26, <http://www.delfi.lt/news/ringas/lit/article.php?id=34839673>

⁷³ „Žmogaus teisių komitetas tobulins Apsaugos nuo smurto privačioje erdvėje įstatymo projektą“, *Lrs.lt*, 2010-10-13, http://www3.lrs.lt/pls/inter/w5_show?p_r=4463&p_d=103152&p_k=1

⁷⁴ EŽTT 2009 m. sausio 9 d. sprendimas byloje *Opuz prieš Turkiją*, pareiškimo Nr. 33401/02, § 160–176

⁷⁵ Lietuvos Respublikos apsaugos nuo smurto privačioje erdvėje įstatymo projekto aiškinamasis raštas, Nr. XIP-2325, 2010-07-23, http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=378718

⁷⁶ *Ibid.*

⁷⁷ Moterų ir vyrų lygių galimybių patariamasis komitetas. Išvada dėl ES gairių dėl smurto prieš moteris ir mergaites (anglų k.), 2010-11-24, www.ec.europa.eu/social/BlobServlet?docId=6574&langId=en

⁷⁸ B.Eisen, A. Bjornberg. Europos ir Kanados sveikatos apsaugos vartotojų indeksas (anglų k.), 2010, P.14, http://www.fcpp.org/files/1/10-05-10-Euro-Canada_Index_2010_FINAL.pdf

⁷⁹ „Lietuvą pralenkė net Albanija“, *15 min.lt*, 2010-09-20, <http://www.15min.lt/naujiena/aktualu/lietuva/euro-canada-health-consumer-index-2010-lietuva-pralenske-net-albanija-56-116476>

⁸⁰ Marijana Jasaitienė. „Farmacijos biznio anatomija ir pigesnių vaistų paieškos“, *Diena.lt*, 2009-06-30, <http://www.diena.lt/dienrastis/tema/farmacijos-biznio-anatomija-ir-pigesniu-vaistu-paieskos-225888>

⁸¹ „A.Matulas: kitais metais gali brangti gydymasis poliklinikose ir ligoninėse“, *Bernardinai.lt*, 2009-11-24, <http://www.bernardinai.lt/straipsnis/2009-11-24-a-matulas-kitais-metais-gali-brangti-gydymasis-poliklinikose-ir-ligone-sc/35940>

⁸² Lietuvos Respublikos Sveikatos apsaugos ministro įsakymas „Dėl vaistų prieinamumo gerinimo ir kainų mažinimo priemonių plano patvirtinimo“, *Žin.* 2009, Nr. 87-3751

⁸³ „Nauji vaistai lieka už borto“, *Lietuvos sveikata*, 2010-11-04, <http://www.pasveik.lt/sveikatos-ir-medicinos-naujienos/nauji-vaistai-lieka-uz-borto-/56105>

⁸⁴ „Farmacininkai: keičiama vaistų įsigijimo tvarka pablogins vaistų prieinamumą pacientams“, *Lietuvos rytas*, 2010-03-09, <http://m.lrytas.lt/-12681361061266519076-farmacininkai-kei%C4%8Diama-vaist%C5%B3-%C4%AFsigijimo-tvarka-pablogins-vaist%C5%B3-prieinamum%C4%85-pacientams-video.htm>

⁸⁵ „Vaistų kainos vaistinėse nesumažėjo, kiek tikėtasi“, *Delfi.lt*, 2010-04-21, <http://www.delfi.lt/news/daily/Health/vaistu-kainos-vaistines-nesumazejo-kiek-tiketasi.d?id=31302951>

⁸⁶ *Supra* note 82.

⁸⁷ „Nauja receptų išrašymo tvarka sieks pažaboti korupciją“, *Balsas.lt*, 2009-07-26, <http://www.balsas.lt/naujiena/302136/nauja-receptu-israsymo-tvarka-sieks-pazaboti-korupcija-video>

⁸⁸ R.Šukys. „Vaistų išrašymas bendriniais pavadinimais – dar vienas žingsnis mažinant vaistų kainas“, *Sveikatos apsaugos ministerija*, 2010-05-10, http://www.sam.lt/go.php/lit/R.Sukys_Vaistu_israsymas_bendriniais_pavadinimais/1093

⁸⁹ „Vaistų kainos – monitoriaus ekrane, jas galima pasirinkti per internetą“, *Sveikatos apsaugos ministerija*, 2010-05-12, http://www.sam.lt/go.php/lit/Vaistu_kainos_monitoriaus_ekrane_jas_gali_pasirinkti_per_internetą; Inga Smalskienė. „Nebegalės pasipinigauti – kentės pacientai“, *Balsas.lt*, 2009-08-04, <http://www.diena.lt/naujienos/lietuva/nebegales-pasipinigauti-kentes-pacientai-231675>

⁹⁰ „Seimūnė: išsėtine skleroze sergantys pacientai negali būti diskriminuojami“, *Vakarų ekspresas*, 2010-06-03, <http://www.ve.lt/naujienos/visuomene/sveikata/seimune-issetine-skleroze-sergantys-pacientai-negali-buti-diskriminuojami>

⁹¹ „Sergančiuosius Parkinsono liga valdžia pasmerkia invalido vežimėliui“, *Balsas.lt*, 2010-07-09, <http://www.balsas.lt/naujiena/432255/serganciuosius-parkinsono-liga-valdininkai-pasmerkia-invalido-vezimeliui>;

⁹² Lina Juškaitienė. „Tikslios diagnozės kaina“, *Valstietis.lt*, 2010-04-10, <http://www.valstietis.lt/Pradzia/Patarimai/Sveikata-ir-grozis/Tikslios-diagnozes-kaina>

⁹³ „Vaistų negavę lėtine mieloleukemija sergantys pacientai grasina valstybę paduoti į teismą“, *Lietuvos rytas*, 2010-06-01, <http://sveikata.diena.lt/lt/naujienos/sveikata/vaistu-negave-letine-mieloleukemija-sergantys-pacientai-grasina-valstybe-paduoti-i-teisma-281416>

⁹⁴ Kristina Garalevičiūtė, Asta Kažukauskienė. „Veiksmingas vaistas – tik kas trečiam sergančiam mieloleukemija“, *Delfi.lt*, 2009-06-29, <http://www.delfi.lt/news/daily/Health/veiksmingas-vaistas-tik-kas-treciam-serganciam-mieloleukemija.d?id=22866244>

⁹⁵ Lietuvos Respublikos Seimo kontrolierių 2010 m. veiklos ataskaita, P. 25, <http://www.lrski.lt/files/402.pdf>

⁹⁶ „Vėžio ligos gydymo ekspertų išvados: būtina optimizuoti vaisto skyrimą pacientams“, *Lrytas.lt*, 2009-09-02, <http://m.lrytas.lt/-12518813921251172869-v%C4%97%C5%BEio-ligos-gydymo-ekspert%C5%B3-i%C5%A1vados-b%C5%ABtina-optimizuoti-vaisto-skyrim%C4%85-pacientams.htm>

⁹⁷ Natalija Kondrotienė. „Nemokamas gydymas traukiasi“, *Šiaulių kraštas*, 2009-07-24.

⁹⁸ Kristina Garalevičiūtė. „A. Matulas: nauja tvarka gali sužlugdyti mažas ligonines“, *Delfi.lt*, 2010-03-17, <http://www.delfi.lt/news/daily/Health/amatulas-nauja-tvarka-gali-suzlugdyti-mazas-ligonines.d?id=30111445>